

УДК 338.516.22

Стахів О. А., к.е.н., доцент (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне)

ОЦІНКА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ АГРАРНОГО ПІДПРИЄМСТВА

У аграрній економіці Рівненської області та інших регіонів країни є величезні можливості для підвищення конкурентоспроможності галузі. Для збереження високого рівня ефективності та конкурентоспроможності підприємствам варто постійно оцінювати свою конкурентоспроможність, використовуючи різноманітні підходи і методи. В статті проведена рейтингова оцінка конкурентоспроможності продукції рослинництва сільськогосподарських підприємств Рівненської області, яка дозволяє зробити певні висновки і розробити заходи щодо її підвищення.

Ключові слова: конкурентоспроможність, сільськогосподарське підприємство, методи оцінки конкурентоспроможності, рейтингова оцінка конкурентоспроможності.

В сучасних умовах значна увага приділяється вивченню конкурентоспроможності сільськогосподарських організацій. Це пов'язано насамперед з тим фактом, що багатьом підприємствам, фермерам та індивідуальним підприємцям, щоб вижити, утримати позиції на ринку та отримати прибуток, доводиться вдосконалюватися у всіх областях своєї діяльності. Кожному підприємству важливо правильно оцінити ринкову ситуацію, для того, щоб вибрати ефективні засоби конкуренції. Досвід останніх років показує, що далеко не всі вітчизняні підприємства готові до ведення конкурентної боротьби. Навіть володіння конкурентоспроможною продукцією не дозволяє багатьом з них ефективно реалізовувати цю перевагу.

Аналіз останніх досліджень. Дослідженням теоретико-методологічних аспектів конкурентоспроможності та її оцінки займалися зарубіжні та українські науковці, серед них Я. Базилюк, Я. Белінська, І. Бідзюра, О. Білорус, А. Гальчинський, В. Геєць, Р. Жовновач, О. Красноруцький, А. Маршалл, К. Менгер, О. Парето, Б. Пасхавер, М. Портер, О. Рац, Н. Тарнавська, Й. Шумпетер, О. Янговий та інші.

Дослідження показують, що в даний час запропоновано чимало методик рейтингової оцінки підприємств, кожна з яких відрізняється метою проведення оцінки, набором вихідних параметрів і показни-

ків, ступенем застосування баз даних, алгоритмами отримання стандартизованих показників, критеріїв і методів розрахунку рейтингової оцінки, можливістю використання в динаміці.

Мета даної статті полягає у вивченні механізму конкурентоспроможності сільськогосподарського підприємства, її оцінки та ролі в сучасній економіці сільського господарства.

На сучасному етапі розвитку сільського господарства найважливішим завданням є підвищення конкурентоспроможності продукції на внутрішньому та зовнішньому ринках продовольства. В конкурентній боротьбі господарюючий суб'єкт повинен оцінити власну конкурентоспроможність та розробити стратегії розвитку аграрного бізнесу.

Як вважають І. Должанський та Т. Загорна, конкурентоспроможність продукції та конкурентоспроможність фірми-виробника співвідносяться між собою як частина та ціле. При цьому, можливість компаній конкурувати на певному товарному ринку безпосередньо залежить від конкурентоспроможності їх товару, а також сукупності методів управління діяльністю фірми, що здійснюють вплив на результати конкурентної боротьби [1].

До істотних умов виникнення конкуренції, можна віднести наступне:

- повна господарська (економічна) відособленість кожного товаровиробника;
- повна залежність товаровиробника від кон'юнктури ринку;
- протистояння всім іншим товаровиробникам в боротьбі за купівельний попит споживача.

Під конкурентоспроможністю продукції розуміється комплекс споживчих та вартісних характеристик товару (продукції), що визначають його перевагу (успіх) над іншими, в умовах широкого ринку конкуруючих товарів (продукції) та аналогів. Піднімаючись від конкурентоспроможності підприємства до конкурентоспроможності галузі, регіону та країни, на кожному етапі поняття конкурентоспроможності охоплює все більше критеріїв, що характеризують не тільки долю ринку, ефективність використання ресурсів та фінансовий стан об'єкта дослідження, а також добробут суспільства в цілому [1-3].

Стан рівня конкурентоспроможності підприємств аграрного сектора України поки ще відстає від розвинених країн. Дослідження конкурентоспроможності підприємства та його продукції слід вести безперервно та систематично, щоб своєчасно виокремити момент її зниження та мати можливість приймати відповідні попереджувальні рішення. Конкурентоспроможність є одним із суттєвих показників стану підприємства, який визначає перспективи його розвитку, можливості досягнення стратегічних цілей та завдань.

В умовах ринкової економіки на перше місце висувається здатність кожного підприємства до ефективного здійснення конкурентної політики. Конкурентоспроможність конкретного підприємства свідчить про досягнення успіху на внутрішньому та зовнішньому ринках, можливості розширеного відтворення в сільському господарстві, виражає функціональний результат діяльності господарюючого суб'єкта та відповідність продукції всім характеристикам і умовам ринку.

При визначенні категорії необхідно використовувати класичні підходи до поняття конкурентоспроможності та особливості сільського господарства. Ми погоджуємось із визначенням, яке дали М. Малік та О. Нужна, на думку яких, конкурентоспроможність сільськогосподарських підприємств – це здатність суб'єктів економічної діяльності аграрної сфери пристосовуватись до нових умов господарювання використовувати свої конкурентні переваги і перемагати в конкурентній боротьбі на ринках сільськогосподарської продукції та послуг, максимально ефективно використовувати земельні ресурси, якомога повніше задовольняти потреби покупця шляхом аналізу структури ринку і гнучко реагувати на зміну його кон'юнктури [3].

Сільське господарство має багато різнорівневих особливостей, які варто враховувати при обґрунтуванні концепції формування конкурентних переваг підприємств галузі. Під макрорівнем розуміють умови, які товаровиробник, як правило, не може змінити, але їх необхідно враховувати, оскільки вони впливають на його результати. До них відносять: ґрунтово-кліматичні умови, демографічне й економічне середовище, законодавчу базу, технологічно-інноваційний розвиток.

Під факторами внутрішнього середовища варто розуміти такі, які піддаються контролю товаровиробника. Найважливішими з них є: фінансовий стан, технологія виробництва, організаційна структура управління, інформаційно-статистична база, кадрова політика, постачальники [2].

Досягнення конкурентоспроможності прямо залежить від наявності фінансових ресурсів, тому що це, насамперед, можливість використання "ноу-хау" в процесі виробництва, лідерство за якістю, інноваційні програми. Тому необхідна точна оцінка доходів і витрат, як у короткостроковому, так і в довгостроковому періодах, рентабельності, структури капіталу, ліквідності, платоспроможності, наявності і джерел надходження коштів [2].

Визначаючи поняття "конкурентоспроможність сільськогосподарських підприємств", слід враховувати, що аграрний сектор національної економіки має і деякі свої особливості прояву конкуренції та конкурентоспроможності, пов'язані з його специфікою, яка виявляється у сезонності виробництва й зумовлює невідповідність робочого

періоду виробничому. Життя рослин і тварин залежить не лише від діяльності людини, а й від природно-кліматичних умов. Продукція сільського господарства має обмежені строки зберігання й використання. Крім того, унікальність аграрного комплексу полягає в тому, що тут поєднується виготовлення засобів виробництва, випуск продукції сільського господарства, її переробка та реалізація продуктів, виготовлених з неї [4].

На нашу думку, об'єктивно відображає рівень конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств система певних індикаторів, за допомогою яких можна відстежувати критичні точки, які повинні бути об'єктом детального аналізу та уваги аграрного бізнесу. Це відноситься, перш за все, до якості продукції, її собівартості та ціни збуту, прибутковості та рейтингу на внутрішньому і зовнішніх ринках. Таким чином, конкурентоспроможність аграрного виробництва можна визначити як стратегічний напрям функціонування сільськогосподарських підприємств, яке орієнтоване на ефективність виробництва, використання зміцнення конкурентних позицій на аграрному ринку. Досягнення переваги на аграрному ринку (локальному, регіональному) відображає ринкову складову конкурентоспроможності з притаманними для неї індикаторами (собівартість, ціна, прибуток, рентабельність) [5].

Нами проведено оцінку конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств Рівненської області на основі інформації Головного управління статистики області [6].

Природно-кліматичні умови Рівненської області сприятливі для вирощування конкурентоспроможних сільськогосподарських культур. Основними напрямками розвитку сільського господарства є вирощування зерна, картоплі, ріпаку, круп'яних культур, пшениці, жита, кукурудзи, цукрових буряків, переробка цукросировини, продукції тваринництва.

Підвищення конкурентоспроможності та ефективності виробництва сільськогосподарських підприємств можливе на основі досягнення оптимального поєднання наявних у підприємств ресурсів і обсягів виробництва продукції рослинництва і тваринництва з урахуванням їх економічних переваг, обумовлених територіальним розміщенням.

В Рівненській області на кінець 2015 року проживало 1160,8 тис. осіб, з них 52,8% – у сільській місцевості. Таке співвідношення міського та сільського населення спостерігається протягом трьох останніх років. Серед сільського населення частка осіб у працездатному віці (16-59 років) становить біля 50 відсотків. В сільськогосподарських підприємствах з кількістю працюючих 10 і більше осіб середньооблікова чисельність штатних працівників становить понад

6,5 тис., або 3,5%, зайнятих у всіх видах економічної діяльності області. Потенційні можливості трудових ресурсів області є високими.

Одним з основних факторів конкурентоспроможності є кількість діючих в області сільськогосподарських підприємств (табл. 1).

В області найповніше представлені фермерські господарства, їх чисельність становить 493 одиниць або 67 відсотків. Господарські товариства в загальній структурі займають 15,8%.

Таблиця 1

Кількість сільськогосподарських підприємств за організаційно-правовими формами господарювання у 2015 році (на кінець року)

Види підприємств	Кількість, од.	Відсотків до загальної кількості
Господарські товариства	116	15,8
Приватні підприємства	78	10,6
Виробничі кооперативи	33	4,5
Фермерські господарства	493	67,0
Державні підприємства	4	0,5
Підприємства інших форм господарювання	12	1,6
Усього підприємств	736	100,0

Нами здійснюється оцінка результатів діяльності за 2012-2015 роки, а в якості бази порівняння використовуються дані 2010 року, тому що значна кількість вартісних показників приведена до цін цього року.

На рисунку 1 наведена динаміка та структура валової продукції сільськогосподарських підприємств.

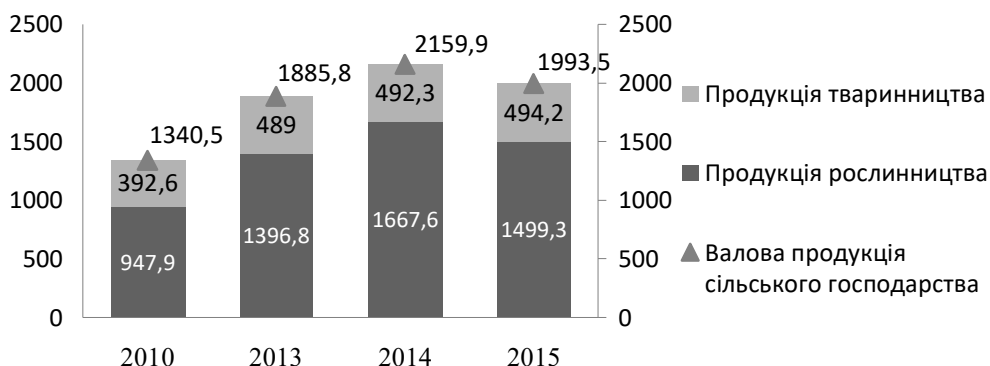

Рис. 1. Структура валової продукції сільськогосподарських підприємств Рівненської області (у постійних цінах 2010 року; млн грн)

Вартість валової продукції, виробленої сільськогосподарськими підприємствами в цінах 2010 року в 2014 році становила 2160 млн грн, в 2015 році її величина зменшилась до 1993,5 млн грн. Зменшення обсягу валової продукції знижує рівень конкурентоспроможності підприємства. Продукція рослинництва в структурі становить 75,2 відсотки в 2015 році.

Структура валової продукції сільського господарства за видами сільгосппідприємств наведено в таблиці 2.

Таблиця 2

Валова продукція сільського господарства за основними видами підприємств-виробників у 2015 році (у постійних цінах 2010 року)

Види підприємств	Валова продукція		У тому числі продукція			
			рослинництва		тваринництва	
	млн грн	% до підсумку	млн грн	% до підсумку	млн грн	% до підсумку
Сільськогосподарські підприємства	1993,5	31,1	1499,3	36,1	494,2	21,9
державні сільськогосподарські підприємства	24,7	0,4	19,9	0,5	4,8	0,2
недержавні сільськогосподарські підприємства	1968,8	30,7	1479,4	35,6	489,4	21,7
з них						
фермерські господарства	191,8	3,0	128,0	3,1	63,8	2,8
Усі категорії господарств	6408,7	100,0	4148,5	100,0	2260,2	100,0

На сільськогосподарські підприємства припадає 31,1% обсягів виробництва продукції сільського господарства по відношенню до всіх категорій господарств регіону. Ними виробляється 36,1% продукції рослинництва та 21,9% продукції тваринництва. Найбільше продукції виробляється недержавними сільськогосподарськими підприємствами.

Оплата праці працівників, на нашу думку, також є важливим фактором конкурентоспроможності підприємства. Аналіз діяльності сільськогосподарських підприємств показав, що заробітна плата часто настільки мізерна, що призводить до зниження продуктивності праці.

На рисунку 2 показано динаміку середньомісячної заробітної плати працівників у сільськогосподарських підприємствах області.

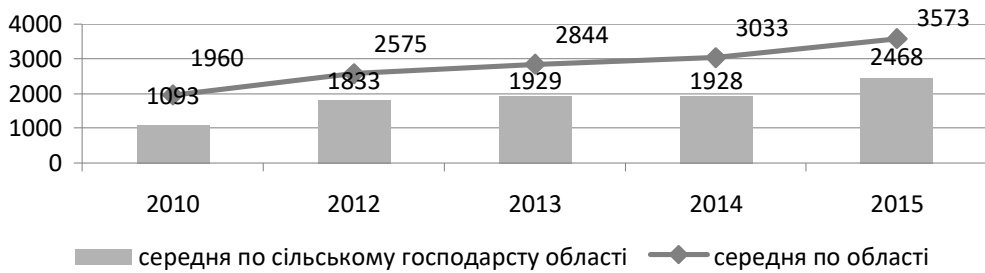

Рис. 2. Динаміка середньомісячної заробітної плати працівників сільськогосподарських підприємств, грн [6]

Заробітна плата у сільськогосподарських підприємствах становить біля 70% від середньої за всіма видами економічної діяльності підприємств Рівненської області.

Оцінка конкурентоспроможності може бути проведена на основі розробки рейтингу підприємств, з урахуванням сукупного впливу доданків конкурентоспроможності на основі сукупного впливу чинників конкурентоспроможності. Важливою вимогою до такої оцінки є базування на даних офіційної звітності. На нашу думку, формулу конкурентоспроможності для сільських товаровиробників можна виразити в наступному вигляді: конкурентоспроможність = витрати < ціна < якість < прибуток < рентабельність.

Для оцінки конкурентоспроможності підприємств та видів продукції необхідно розглянути основні результати їх діяльності (табл. 3).

Таблиця 3

Основні показники діяльності сільськогосподарських підприємств Рівненської області

Показники	2010	2012	2013	2014	2015
Кількість найманих працівників, тис. осіб	11,0	15,5	9,1	8,4	7,1
Рівень рентабельності операційної діяльності, відсотків	8,4	10,2	5,7	44,8	30,0
Рівень рентабельності продукції рослинництва	7,7	9,2	2,3	39,7	43,2
Рівень рентабельності продукції тваринництва	0,8	2,2	3,5	-0,1	14,8
Чистий прибуток (збиток), млн грн	-21,2	86,1	-213,0	784,8	1114,6

продовження табл. 3

Підприємства, які одержали чистий прибуток					
відсотків до загальної кількості	57,1	75,1	75,2	75,3	76,9
фінансовий результат, млн грн	176,0	269,0	334,7	1699,3	2466,6
Підприємства, які одержали чистий збиток					
відсотків до загальної кількості	42,9	24,9	24,8	24,7	23,1
фінансовий результат, млн грн	-197,2	-182,9	-547,7	-914,5	-1352,0

За даними таблиці 3, найнижчі результати діяльності були в 2013 році – підприємства отримали найменший прибуток, і відповідно мали низький рівень рентабельності. Фінансового результату не вистачало для розширеного відтворення ресурсного потенціалу, і як наслідок, знизилась конкурентоспроможність сільськогосподарських підприємств.

В цілому по сільськогосподарським організаціям Рівненської області рентабельність виробництва в 2015 р склала 30%, в тому числі по рослинництву – 43,2%, по тваринництву – 14,8%, що значно підвищує аналогічні показники минулих років. Це свідчить про значне зростання ефективності та конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств Рівненської області

Проведемо оцінку рівня конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств за виробництвом основних видів продукції рослинництва за останні 2 роки (табл. 4).

Таблиця 4

Рейтингова оцінка конкурентоспроможності основних видів продукції рослинництва в Рівненській області за 2014–2015 рр.
(розраховано за [6])

Показники	зернові та зернобобові	ріпак	цукрові буряки	овочі відкритого ґрунту	картопля	плоди та ягоди
Урожайність, ц/га	59,1	28,2	444,3	298,2	142,1	3,8
Повна собівартість 1 ц, грн.	160,0	323,4	55,3	407,0	140,3	332,2
Ціна реалізації 1 ц, грн.	239,9	598,3	65,6	722,0	185,4	315,6
Прибуток на 1 ц, грн.	80,0	274,9	10,2	315,0	45,1	-16,6
Прибуток на 1 га, грн.	4726,6	7751,6	4548,2	93930,2	6410,8	-63,1
Рентабельність виробництва, %	50	85	18,5	77,4	32,15	5

продовження табл. 4

Рейтинг конкурентоспроможності	4	2	5	1	3	6
Структура посівних площ	73,6	10,9	5,5	0,4	0,2	2,1
Рівень конкурентоспроможності підприємств за видами продукції	3,57					

Аналіз даних таблиці 4 показує, що найбільш рентабельними культурами в підприємствах сільського господарства Рівненській області виявилися ріпак та овочі відкритого ґрунту. Третю позицію займають зернові та зернобобові культури. Проте з врахуванням отриманого прибутку на 1 га посіву за 2014-2015 рр. перше рейтингове місце в оцінці конкурентоспроможності посіли овочі відкритого ґрунту, а друге місце – ріпак. Величина прибутку в розрахунку на 1 га посіву по овочах та ріпаку перевищує цей показник по інших культурах. Зернові та зернобобові культури посіли четверту рейтингову позицію.

Нами визначено рівень конкурентоспроможності підприємства сільського господарства за середньозваженим показником рейтингу. В якості ваг використано питому вагу посівних площ відповідної культури.

Показник рейтингу складає 3,57, що характеризує середній рівень конкурентоспроможності підприємств.

Конкурентоспроможність конкретного підприємства показує рівень досягнення успіху на внутрішньому та зовнішньому ринках, можливості розширеного відтворення в сільському господарстві, характеризує функціональний результат діяльності господарюючого суб'єкта та відповідність продукції всім характеристикам та умовам ринку.

Основними напрямками підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств є переведення їх на інноваційний тип розвитку, проведення цілеспрямованої політики державою, підвищення ефективності використання земель, трудових, матеріальних і фінансових ресурсів. Для досягнення ефективного підвищення конкурентоспроможності підприємства необхідно здійснити такі заходи:

- проведення технологічної та управлінської модернізації сільськогосподарських підприємств;
- розширення та більш ефективного застосування кластерних технологій, і на цій основі нарощування експортного потенціалу

сільськогосподарської продукції, сировини і продовольства за рахунок консолідації зусиль підприємств регіонального агропромислового комплексу;

- підвищення міграційної привабливості сільських територій на основі формування нових стандартів середовища проживання в сільській місцевості.

1. Должанський І. З. Конкурентоспроможність підприємства: навчальний посібник / І. З. Должанський, Т. О. Загорна. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 384 с. 2. Артеменко В. О. Структура чинників впливу на конкурентоспроможність підприємств АПК [Електронний ресурс] / В. О. Артеменко, С. І. Мельник // Управління проектами та розвиток виробництва: Зб. наук. пр. – Луганськ : вид-во СНУ ім. В. Даля, 2010. – № 4(36). – С. 104–110. – Режим доступу: <http://www.pmdp.org.ua/images/Journal/36/10avokpa.pdf>. 3. Малік М. Й. Конкурентоспроможність аграрних підприємств: методологія і механізми / М. Й. Малік, О. А. Нужна. – К. : Інститут аграрної економіки, 2007. – 270 с. 4. Гордійчук А. С. Економіка сільськогосподарського підприємства: навчальний посібник / А. С. Гордійчук, О. А. Стахів. – Рівне : НУВГП, 2009. – 438 с. 5. Хамініч С. Методика інтегральної оцінки рівня конкурентоспроможності промислового підприємства / С. Хамініч // Економіст. – 2006. – № 10. – С. 59–61. 6. Сільське господарство Рівненщини: статистичний збірник. – Рівне : Головне управління статистики в Рівненській області, 2016. – 206 с.

Рецензент: к.е.н., професор Кушнір Н. Б. (НУВГП)

Stakhiv O. A., Candidate of Economics (PhD), Associate Professor,
(National University of Water and Environmental Engineering, Rivne)

ASSESSMENT OF COMPETITIVENESS OF AGRICULTURAL ENTERPRISES

In the rural economy of Rivne region and other regions there are tremendous opportunities to improve the competitiveness of the industry. In current article were reviewed existing approaches for such categories as competitiveness, enterprise competitiveness and competitiveness of agricultural enterprise. To maintain a high level of efficiency and competitiveness of businesses should constantly evaluate their competitiveness by using a variety of approaches and methods.

The peculiarities of enterprises competitiveness are elucidated. The analysis of the existing methods of evaluation of the competitiveness

of enterprises. The formula of competitiveness – produce – costs – quality – price – returns – profitability should be used widely in practice of agricultural production. Under this method we conducted the rating assessment of competitiveness of crop production in Rivne region which allows us to make some conclusions and to develop measures for its improvement.

***Keywords:* competitiveness, agricultural enterprise, methods for assessing competitiveness, rating assessment of competitiveness.**

Стахів О. А., к.э.н., доцент (Национальный университет водного хозяйства и природопользования, г. Ровно)

ОЦЕНКА КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ АГРАРНОГО ПРЕДПРИЯТИЯ

В аграрной экономике Ривненской области и других регионов страны есть огромные возможности для повышения конкурентоспособности отрасли. Для сохранения высокого уровня эффективности и конкурентоспособности предприятиям необходимо постоянно оценивать свою конкурентоспособность, используя различные подходы и методы. В статье проведена рейтинговая оценка конкурентоспособности продукции растениеводства сельскохозяйственных предприятий Ривненской области, позволяющая сделать определенные выводы и разработать мероприятия по ее повышению.

***Ключевые слова:* конкурентоспособность, сельскохозяйственное предприятие, методы оценки конкурентоспособности, рейтинговая оценка конкурентоспособности.**
